ELEKTRON TIJORAT VA GLOBALIZATSIYA RAQAMLI IQTISODIYOTNING AJRALMAS MEXANIZMLARI

Bardiyev Sardorbek Umidbek o'g'li
Urganch davlat universiteti talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.17680438

Annotatsiya. *Moqolada globalizatsiyaning raqamli iqtisodiyotdagi ahamiyati va uning global bozarga ta'siri haqida berilgan. Shuningdek global tijorat statistikasi va export & import hajmi ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *elektron tijorat, BMT Savdo, E-commerce, Onlayn marketing, Global integratsiya, Smart Africa loyihasi, Xalqaro savdo, integratsiyalashgan bozorlar.*

Abstract. *The article discusses the importance of globalization in the digital economy and its impact on the global market. It also provides global trade statistics and export & import volumes.*

Keywords: *e-commerce, UN Trade, E-commerce, Online marketing, Global integration, Smart Africa project, International trade, integrated markets.*

Аннотация. *В статье рассматривается значение глобализации в цифровой экономике и её влияние на мировой рынок. Приводятся данные статистики мировой торговли и объёмов экспорта и импорта.*

Ключевые слова: *электронная коммерция, торговля ООН, электронная коммерция, интернет-маркетинг, глобальная интеграция, проект «Умная Африка», международная торговля, интегрированные рынки.*

Elektron tijorat — tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tadbirkorlik faoliyati doirasida axborot tizimlaridan foydalangan holda elektron savdo maydonchasi orqali tuzilgan shartnomaga muvofiq amalga oshiriladigan oldi-sotdisi. Elektron tijoratdagi elektron hujjatlar, shuningdek elektron shaklda qayd etilgan, o‘z yuboruvchisini identifikatsiya qilish imkonini beradigan axborot qog‘ozda rasmiylashtirilgan va o‘z qo‘li bilan imzolangan hujjatlarga tenglash-tiriladi hamda ulardan shartnoma tuzilganligining dalili sifatida foydalanilishi mumkin.

Elektron tijorat raqamli iqtisodiyotning eng muhim va markaziy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. U tovar va xizmatlarning internet orqali sotilishi hamda xarid qilinishini ta'minlab, iqtisodiy munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqadi. Bugungi kunda elektron tijorat raqamli iqtisodiyotning yuragi sifatida ishlab chiqaruvchi, sotuvchi va xaridor o‘rtasidagi barcha iqtisodiy aloqalarni raqamli muhitda amalga oshirish imkonini bermoqda.

Umuman olganda, elektron tijorat raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini tezlashtiradi, milliy iqtisodiyotda ichki savdoni faollashtiradi, eksport-import hajmini oshiradi va davlat byudjetiga soliq tushumlarini ko‘paytiradi. Shuning uchun ham elektron tijorat zamonaviy raqamli iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi, innovatsion o‘sish manbai va global raqobatbardoshlikni oshiruvchi muhim omil hisoblanadi.

Hozirgi kunda elektron tijorat jadal sur'atlarda rivojlanmoqda. BMT Savdo va taraqqiyot konferensiyasi (UNCTAD) ma'lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda global elektron tijorat hajmi **6,3**

trillion AQSH dollarini tashkil qilgan va 2025-yilga kelib **8,1 trillion** dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu esa raqamli iqtisodiyotning jadal o‘sayotganini yaqqol ko‘rsatadi.[1]

Elektron tijoratning eng katta afzalliklaridan biri – bozorni kengaytirish imkoniyatidir. Endilikda korxonalar o‘z mahsulotlarini nafaqat ichki, balki xalqaro bozorlarda ham sotish imkoniga ega bo‘lmoqda. Masalan, O‘zbekiston tadbirkorlari ham Amazon, Alibaba va Etsy kabi platformalar orqali mahsulotlarini chet el bozorlariga eksport qilmoqda. 2024-yilda O‘zbekistonda elektron tijorat hajmi 8 trillion so‘mdan oshgan, bu 2022-yilga nisbatan **47 foizga** o‘sishni bildiradi (O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi ma’lumotlariga ko‘ra).

Elektron tijorat, shuningdek, xarajatlarni kamaytirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Unda an’anaviy savdoda bo‘ladigan do‘kon ijarasi, ombor, reklama va logistika xarajatlari ancha kamayadi. Shu sababli, ishlab chiqaruvchilar raqobatbardosh narx taklif qilishi, xaridorlar esa arzonroq mahsulotlarni xarid qilishi mumkin bo‘ladi.

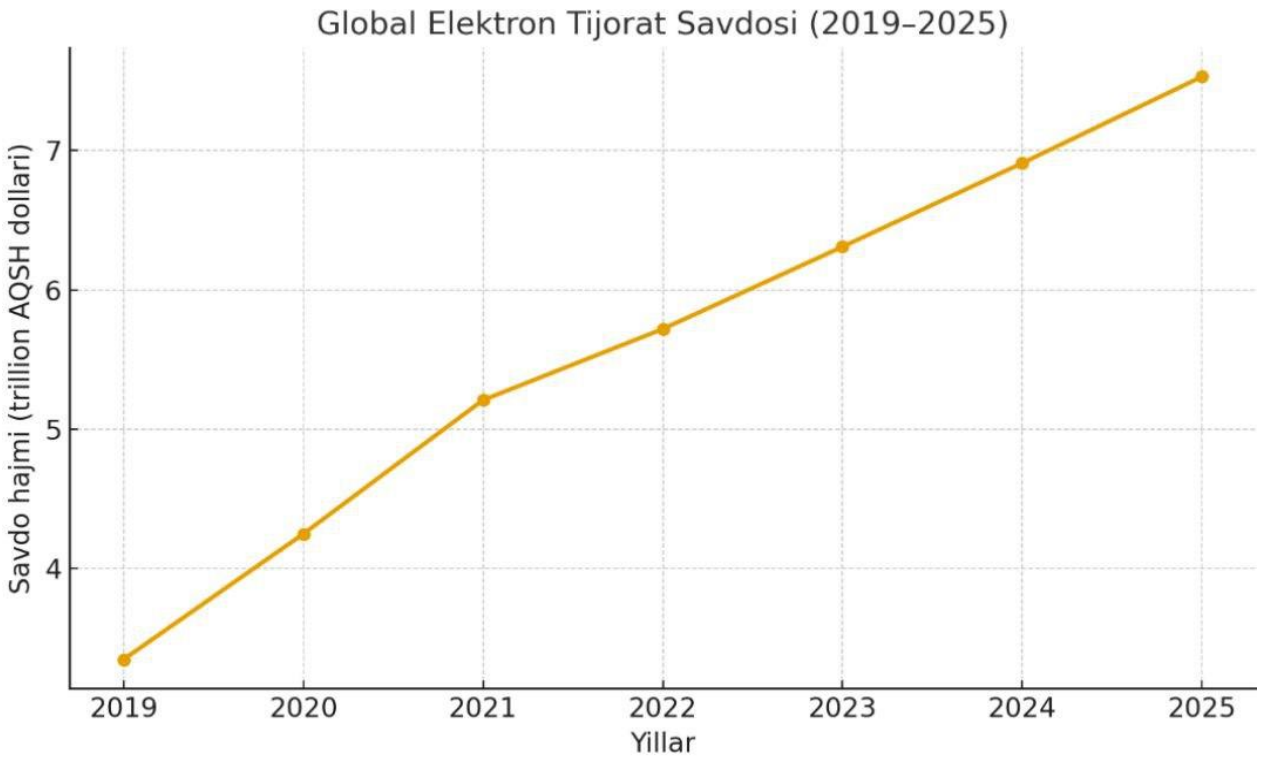

1.1.8-rasm. Global elekton tijorat statistikasi

E-commerce jarayonlari sun’iy intellekt (AI), ma’lumotlar tahlili (Big Data) va avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida boshqariladi. Masalan, Amazon va Alibaba kabi platformalar xaridorlarning xarid odatlarini tahlil qilib, ularga mos mahsulotlarni avtomatik tavsiya qiladi. Bu esa iste’molchilar uchun qulaylik yaratadi va savdo samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, elektron tijorat yangi ish o‘rinlari va raqamli kasblarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Onlayn marketing, SMM, veb-dizayn, logistika va IT-xizmatlar sohasi jadal rivojlanmoqda. Masalan, 2024-yilda dunyo bo‘yicha **26** milliondan ortiq kishi elektron tijorat sohasida faoliyat yuritgan (Statista ma’lumotlari).

[1] 51 ECommerce Statistics In 2025 (Global And U.S. Data) | SellersCommerce

Elektron tijorat milliy iqtisodiyot uchun ham katta ahamiyatga ega. U ichki bozorni faollashtiradi, eksport-import hajmini oshiradi va soliq tushumlarini ko‘paytiradi. Masalan, AQSHda e-commerce 2023-yilda mamlakat YAIMining **14,8** foizini tashkil qilgan. O‘zbekistonda esa 2025-yilga qadar bu ko‘rsatkichni **25** foizga yetkazish maqsad qilingan.

Umuman olganda, elektron tijorat raqamli iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi, innovatsion rivojlanish omili va global raqobatbardoshlikni oshiruvchi eng muhim yo‘nalishlardan biridir. U nafaqat biznesni qulaylashtiradi, balki mamlakat iqtisodiyotining raqamli transformatsiyasiga ham katta turtki beradi.

Global integratsiya — bu mamlakatlarning iqtisodiy, siyosiy, texnologik va madaniy jihatdan bir-biriga yaqinlashuvi, o‘zaro bog‘lanishi va hamkorlikda rivojlanish jarayonidir. Raqamli iqtisodiyot esa raqamli texnologiyalar, internet, sun’iy intellekt, blokcheyn, elektron tijorat va axborot tizimlari orqali iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishni anglatadi. Bugungi kunda bu ikki jarayon bir-biridan ajralmas darajada chambarchas bog‘langan.

Avvalo, global integratsiya raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi uchun zarur sharoit yaratadi. Chunki mamlakatlar o‘rtasidagi savdo, moliya, texnologiya va ma’lumot almashinuvi raqamli platformalar orqali amalga oshmoqda. Masalan, xalqaro elektron tijorat, raqamli to‘lov tizimlari, onlayn xizmatlar va sun’iy intellekt asosidagi ishlab chiqarish jarayonlari integratsiyani kuchaytiradi.

Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi global integratsiyani tezlashtiradi. Internet va raqamli texnologiyalar yordamida turli davlatlardagi kompaniyalar o‘zaro hamkorlikni kengaytiradi, tovar va xizmatlarni global bozorlarda erkin taklif eta oladi. Masalan, Amazon, Alibaba, Google yoki PayPal kabi platformalar butun dunyo bo‘ylab iqtisodiy aloqalarni birlashtiruvchi kuchga aylangan.

Global integratsiya va raqamli iqtisodiyot o’rtasidagi bog’lik qanchalik katta ekanligini **Smart Africa loyihasi** orqali bilib olishimiz mumkin. Smart Africa loyihasi qit’adagi 40 dan ortiq davlatni yagona raqamli bozor — Single Digital Market Africa — shakliga keltirishni maqsad qilgan. Bu tashabbusning asosiy yo‘nalishlaridan biri raqamli to‘lov tizimlarini rivojlantirish va ularni integratsiyalashdir. Smart Africa rasmiy saytida ta’kidlanishicha, “How Digital Payments Are Revolutionizing Trade in Africa” nomli loyihada raqamli to‘lov tizimlari savdo jarayonlarini soddalashtirib, mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni kuchaytirmoqda.[2]

Mazkur loyiha orqali to‘lov operatsiyalarining xavfsizligi, tezligi va shaffofligi oshirilmoqda. Shu orqali kichik va o‘rta bizneslar xalqaro bozorga chiqish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda, bu esa qit’a miqyosida iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirmoqda. Bundan tashqari, naqd pulsiz iqtisodiyotga o‘tish jarayoni ham iqtisodiy faoliyatni rasmiylashtirish va soliq tushumlarini oshirishga yordam bermoqda.

Raqamli iqtisodiyot global integratsiya jarayonida uchta asosiy yo‘nalishda muhim rol o‘ynaydi:

- Xalqaro savdo va investitsiyalarni rivojlantirish: raqamli tizimlar orqali to‘lovlar, eksport-import, marketing va logistikani boshqarish osonlashadi.

[2] Smart Africa — How Digital Payments Are Revolutionizing Trade in Africa

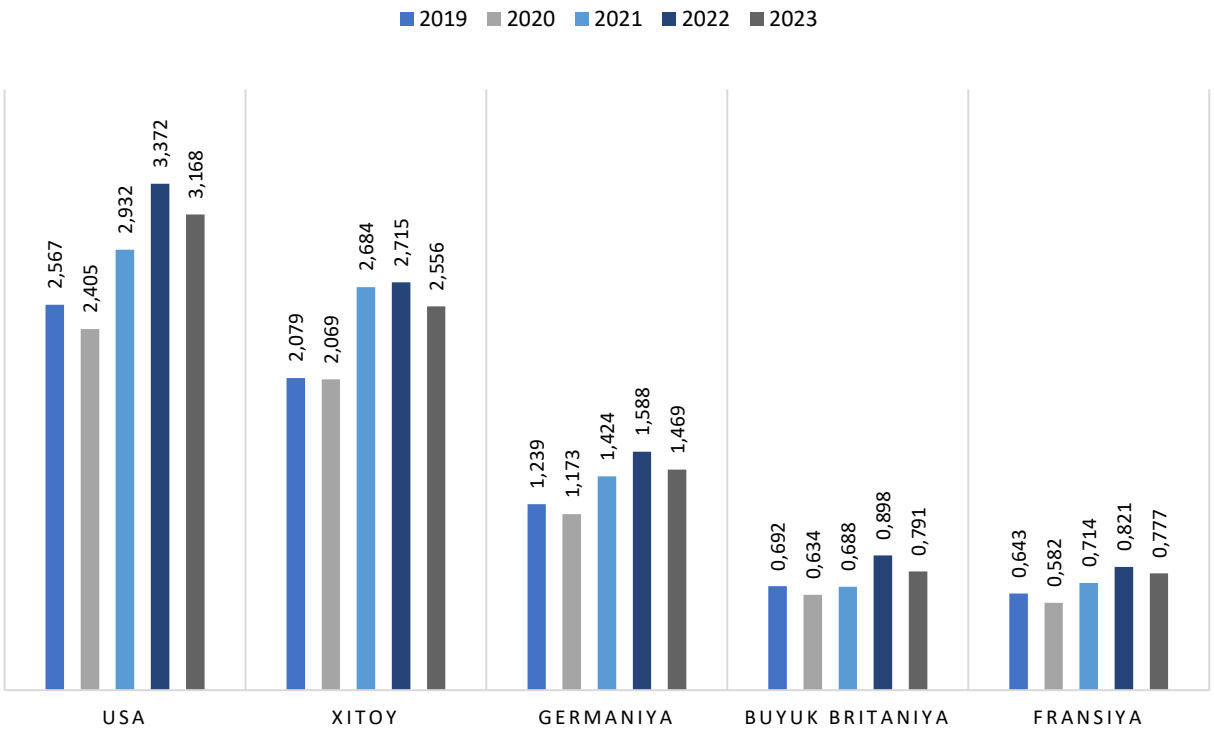

1.1.9-rasm. Export va Import hajmi ($ trillion)[3]

Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, 2019–2023-yillar davomida AQSh, Xitoy, Germaniya, Buyuk Britaniya va Fransiyada eksport-import hajmi yildan-yilga oshib borgan. Eng yuqori ko‘rsatkich AQSh (3,37 trillion dollar) va Xitoy (2,71 trillion dollar) hissasiga to‘g‘ri kelgan. Bu o‘sish xalqaro savdoda raqamli tizimlar orqali to‘lovlar, marketing va logistikani boshqarish imkoniyatlarining kengaygani bilan bog‘liq.

Global integratsiya esa mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni kuchaytirib, eksport va import hajmining ortishiga, raqobat va innovatsiyalar rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

- Texnologik almashinuvni tezlashtirish: ilg‘or texnologiyalar bir davlatdan boshqasiga tez o‘tadi, bu esa ilmiy va innovatsion hamkorlikni kuchaytiradi.

- Raqamli hamkorlik va integratsiyalashgan bozorlar yaratilishi: xalqaro tashkilotlar va mintaqaviy ittifoqlar (masalan, Yevropa Ittifoqi yoki ASEAN) raqamli siyosat orqali yagona raqamli bozorlar yaratmoqda.

Xulosa qilib aytganda, global integratsiya va raqamli iqtisodiyot o‘zaro chambarchas bog‘liq. Global integratsiya raqamli iqtisodiyot uchun ochiq bozor, erkin axborot almashinuvi va xalqaro hamkorlik imkonini bersa, raqamli iqtisodiyot esa bu integratsiyani tez, samarali va innovatsion yo‘l bilan amalga oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, bugungi raqamli asrda har bir davlat global raqamli integratsiyada faol ishtirok etmas ekan, iqtisodiy raqobatda orqada qoladi.

[3] Muallif ishlanmasi.

Elektron tijorat va globalizatsiyaning rivojlanishi **O‘zbekiston** iqtisodiyotiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar asosida shakllanayotgan iqtisodiy munosabatlar mamlakatning jahon bozorlariga integratsiyalashuvini tezlashtirmoqda. Elektron tijoratning kengayishi natijasida O‘zbekiston mahsulotlari nafaqat ichki bozorda, balki xalqaro bozorlarda ham sotilmoqda. Bu esa eksport hajmining ortishiga, ishlab chiqaruvchilarning yangi mijozlar topishiga va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Elektron savdo tizimlarining rivojlanishi kichik va o‘rta tadbirkorlik subyektlari uchun ham katta imkoniyatlar yaratmoqda. Endilikda kichik biznes egalari katta xarajatlarsiz o‘z mahsulotlarini internet orqali reklama qilish va sotish imkoniyatiga ega bo‘lishmoqda. Bu esa yangi ish o‘rinlarini yaratish, xizmatlar sifatini yaxshilash va bozorni yanada jonlantirishga sabab bo‘lmoqda.

Shuningdek, elektron tijoratning rivojlanishi to‘lov tizimlari va raqamli infratuzilmaning takomillashuviga ham turtki bermoqda. Onlayn to‘lovlar, elektron hamyonlar va raqamli bank xizmatlarining kengayishi iqtisodiy faoliyatni shaffoflashtirish, soliqlar yig‘imini yaxshilash va moliyaviy tizimni zamonaviylashtirish imkonini bermoqda. Globalizatsiya esa ilg‘or texnologiyalar, yangi boshqaruv va marketing usullarining mamlakatga kirib kelishini ta’minlab, O‘zbekistonni xalqaro iqtisodiy tizim bilan chambarchas bog‘lamoqda.

Biroq bu jarayonlar bilan birga ayrim xavflar ham yuzaga keladi. Xususan, xorijiy raqobatning kuchayishi mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun yangi talablar va bosimlarni yuzaga keltiradi. Shuningdek, kiberxavfsizlik, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, hamda internetdan foydalanish imkoniyati cheklangan hududlarda raqamli tafovut muammosi ham dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Umuman olganda, elektron tijorat va globalizatsiyaning rivojlanishi O‘zbekiston iqtisodiyotini raqamli rivojlanish yo‘liga olib chiqmoqda. Bu jarayon iqtisodiy o‘sish, eksport hajmining ortishi, investitsiyalarni jalb qilish va yangi ish o‘rinlari yaratishga katta hissa qo‘shmoqda. Shu bilan birga, ushbu sohalarni yanada samarali rivojlantirish uchun raqamli infratuzilmani mustahkamlash, ta’lim tizimini moslashtirish va kiberxavfsizlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 51 ECommerce Statistics In 2025 (Global And U.S. Data) | SellersCommerce
2. Smart Africa — How Digital Payments Are Revolutionizing Trade in Africa
3. ALL COMMODITIES | Imports and Exports | 2023
4. Our World in Data
5. Search | Statista